

А. А. Мудров, здобувач кафедри морського та митного права НУ “Одеська юридична академія”

**РЕАЛІЗАЦІЯ МИТНИМИ ОРГАНАМИ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЮ МИТНИХ ПРАВИЛ**

Статтю присвячено дослідженню адміністративних повноважень митних органів у сфері запобігання порушенню митних правил (далі – ПМП). Акцентується увага на тому, що запобігання ПМП має дві складові: профілактику та відвернення. Обґрунтовується позиція, що профілактика порушень митних правил може здійснюватися на різних рівнях: загальносоціальному, спеціальному, індивідуальному.

Стаття посвячена дослідженню адміністративних повноважень таможених органів у сфері запобігання порушенню митних правил. Акцентується увага на тому, що запобігання порушенню митних правил включає дві складові: профілактику та відвернення. Обґрунтовується позиція, що профілактика порушень митних правил може здійснюватися на різних рівнях: загальносоціальному, спеціальному, індивідуальному.

The article is devoted to the administrative authorities of custom bodies' research in the field of violation of custom rules' prevention. Attention is paid to violation of custom rules' prevention, that includes two constituents: prophylaxis and prevention. Position is based on the prophylaxis of violations of custom rules can realized on different levels: common social, special, individual.

Ключові слова. Повноваження, відвернення, профілактика, запобігання.

Вступ. На Державну митну службу України, як орган виконавчої влади в галузі митної справи, покладено низку завдань, серед яких особливе місце займає боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил. Як свідчить статистика останніх років, спад кількості порушень митних правил, на жаль, не спостерігається. Саме тому митні органи на сучасному етапі особливої уваги повинні приділяти профілактиці, запобіганням порушенням митних правил.

Загальні питання застосування адміністративного примусу в митній справі досліджували у своїх працях Є. В. Додін, С. В. Ківалов, Т. О. Коломєць, Д. В. Приймаченко. Є також низка публікацій в юридичній і спеціальній літературі, присвячених порядку застосування митними органами окремих примусових заходів (І. М. Коросташова, А. В. Мазур, В. В. Прокопенко, О. П. Федотов та ін.). Однак поза увагою вчених та практиків у галузі митної справи залишилися питання запобігання порушенням митних правил та реалізації цих повноважень митними органами. Тому мета цієї статті – дослідження саме адміністративних повноважень митних органів щодо запобігання порушенням митних правил.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз адміністративних повноважень митних органів у сфері запобігання порушенням митних правил. Обґрунтовується позиція, що профілактика порушень митних правил може здійснюватися на різних рівнях: загальносоціальному, спеціальному, індивідуальному.

Результати дослідження. Насамперед необхідно визначитися з тим, що розуміти під запобіганням ПМП. У цьому можуть допомогти теоретичні досягнення таких наук, як кримінологія та адміністративне право.

Кримінологія – це наука про закономірності злочинності й заходи запобігання їй. Не дивлячись на те, що її предметом є злочини і вона досліджує лише запобігання їм, можна використовувати надбання цієї науки для розв'язання термінологічних та змістовних проблем, котрі стосуються боротьби із ПМП.

© **А. А. Мудров, 2011**

Нині у кримінології застосовується декілька термінів, які характеризують діяльність, спрямовану на недопущення злочинів: “попередження”, “запобігання”, “профілактика”, “відвернення”, “усунення причин і умов” та деякі інші. Часто вони вживаються як синоніми для позначення одного нероздільного процесу. Однак існують позиції, відповідно до яких вищезазначені поняття мають різне змістове наповнення. Виходять вони з того, що запобігання правопорушенням не є однорідною діяльністю, а навпаки, має особливості залежно від форми криміногенної поведінки (дозлочинна поведінка з стадії злочину) та свого рівня (загальносоціальний, спеціально-кримінологічний, індивідуальний). Ці особливості полягають у сутності заходів запобіжного впливу, а також відрізняються за органами, що вповноважені їх здійснювати. Тому такі вчені, як Г. А. Аванесов, А. Ф. Зелінський, В. С. Устінов вважають за доцільне розглядати запобігання злочинам як родові поняття щодо “профілактики”, “відвернення” та “припинення” [1]. А. П. Закалюк загальним визначає термін “запобігання”, що включає профілактику, відвернення та припинення [2, 318–319]. Як бачимо, єдиного трактування понятійно-категоріального апарату ще не досягнуто.

Візьмемо за основу позицію відомого кримінолога А. Ф. Зелінського, який зазначав, що запобігання злочинності – це система заходів щодо зниження зростання злочинності шляхом усунення її причин та умов (кримінологічна профілактика), а також відвернення (російською “предотвращения”) та припинення (“пресечения”) конкретних злочинів. При цьому чітко сформульовано, що “профілактика”, на відміну від “запобігання” та “припинення”, стосується не конкретного злочину, а злочинності загалом та її детермінант. Запобігання злочинам “становить систему дій, спрямованих на перешкодження здійсненню злочинного

наміру конкретної особи до початку замаху на стадіях виявлення наміру чи підготовки до злочину” [3, 131]; а припинення – дії, спрямовані на перешкоджання вже розпочатої злочинної діяльності на стадії замаху.

Однак використання зазначеної структури запобігання (профілактика, запобігання, відвернення) щодо ПМП буде неправильним, оскільки припинення стосується вже фактично здійсненого правопорушення і спрямоване на недопущення шкідливих наслідків. Після застосування заходів припинення особа буде притягнута до відповідальності, тому зарахувати його до запобігання ПМП неможливо. Ці відмінності можна пояснити тим, що кримінологія – соціально-правова наука; в ній, на відміну від права, значна увага приділяється соціальним питанням (середовище проживання особи, негативні наслідки від правопорушення тощо), а не лише юридичним (склад злочину, відповідальність та ін.).

У теорії адміністративного права примусові заходи поділяються (за цільовим призначенням) на такі групи: адміністративно-запобіжні; адміністративного припинення; адміністративної відповідальності. Заходи адміністративного запобігання використовуються з метою відвернення правопорушень у сфері державного управління, а також обставин, що загрожують суспільній безпеці [4, 133]. Вищезазначене ще раз підтверджує, що припинення є окремим видом примусу, який не потрібно розглядати в сукупності з іншими; хоча деякі запобіжні заходи за своїм характером наближені до заходів адміністративного припинення, у зв'язку з чим у літературі не завжди однозначно вирішується питання про їх зарахування до відповідного виду примусу. Наприклад, огляд, що в першу чергу спрямований на виявлення вже існуючого правопорушення, В. Б. Авер'янов фактично зараховує виявлення та огляд до заходів запобігання [5, 421].

Також бачимо наявність, подібно до кримінології, різних думок в адміністративному праві щодо використовуваних термінів. Причина цього в тому, що адміністративне правопорушення не ділиться на стадії. Розглядати відвернення як частину запобігання, котра здійснюється під час виявлення умислу або на стадії готування, тут немає підстав. Однак не розрізняти запобігання загальне (за відсутності проступку) та конкретне (за його наявності) неправильно.

Ураховуючи сказане, вважаємо, що запобігання ПМП має дві складові: профілактику та відвернення. Виходячи з визначення профілактики злочинності, профілактика ПМП – це система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов порушень митних правил. Вона стосується всіх, а не якогось конкретного ПМП. Профілактика може здійснюватися на різних рівнях: загальносоціальному, спеціальному, індивідуальному [6, 168–169].

На загальносоціальному рівні має значення стан економіки, ідеології, правової культури та свідомості суспільства, правосуддя, менталітет населення, різні кризові явища та ін. Ці фактори впливають на ставлення громадян до права і органів державної влади, на мотиви їх поведінки, а тому й обумовлюють готовність учинити правопорушення. Загальносоціальну профілактику провадять органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації. Профілактика для них не є основною метою, а скоріше одним із результатів діяльності, спрямованої на покращання життя населення. Функціонування митних органів у даному разі має значення як один із факторів, що забезпечує стабільність економіки.

Спеціальна профілактика передбачає діяльність суб'єктів зі спеціальною компетенцією з усунення причин та умов окремого виду правопорушень. Саме тут проявляються повноваження митних органів із запобігання ПМП. До них, на наш погляд, можна зарахувати такі.

1. Інформування та консультування з питань митної справи. Відповідно до ст. 30 Митного кодексу України [7] (далі – МК України): “митні органи зобов'язані інформувати заінтересованих осіб про митні правила, норми та умови переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України”. У ст. 31 МК України зазначається, що інформація про нормативно-правові акти з питань митної справи (назва акта, його основні положення, інформація про опублікування) безоплатно надається митними органами на запит зацікавлених осіб, а стислі довідки щодо основних положень цих актів розміщуються для загального ознайомлення в місцях розташування митних органів. Передбачається можливість надання митними органами, у тому числі на платній основі, консультацій з питань митної справи, а також текстів опублікованих нормативно-правових актів (ч. 1 ст. 32 МК України). Такі положення конкретизуються в наказах Державної митної служби України (далі – ДМСУ). Наприклад, у п. 1.6 Технології прикордонного та митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення, затвердженої спільним наказом АДПСУ та ДМСУ № 505/642 від 11.06.2008 р. [8], зазначається: “з метою визначення напрямку руху та порядку проходження прикордонного та митного контролю пункт пропуску облаштовується: відповідними єдиними інформаційними стендами Державної прикордонної служби України і Держмитслужби України; дорожньою розміткою та знаками, що визначають напрямок руху та роз'яснюють порядок проходження контролю ... тощо”.

Надання інформації та консультування має важливе значення для профілактики, адже деякі ПМП часто вчиняються саме через незнання митного законодавства, зокрема: порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю (ст. 339 МК України), недекларування товарів, транспортних засобів (ст. 340 МК України), пересилання через митний кордон України в міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання (ст. 341 МК України).

Позитивне те, що ст. 32 МК України встановлює відповідальність посадових осіб митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій за недостовірність наданої інформації. Це має сприяти належній реалізації зазначених повноважень. Однак ст. 32 МК України не містить конкретних санкцій, а

лише вказує на “відповідальність, передбачену законом”. Нею є дисциплінарна відповідальність, адже відповідно до пп. 1 п. 22 Дисциплінарного статуту митної служби: “до діянь, які є порушеннями службової дисципліни, належать: порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів України з питань митної справи ...” [9].

2. Використання одноразових номерних запірно-пломбувальних пристроїв, печаток, штампів, голографічних міток та інших засобів ідентифікації (митні забезпечення) для відображення і закріплення результатів митного контролю та митного оформлення має велике профілактичне значення. Накладення митних забезпечень під час транзитного перевезення вантажів під митним контролем – протидія неправомірним операціям з товарами, зміні їх стану, користуванню та розпорядженню ними й одночасно – засіб виявлення фактів учинення таких дій. Крім того, пошкодження або втрата пломб, печаток та інших засобів, зазначених у товаросупровідних документах є самостійним ПМП, закріпленим у ст. 338 МК України.

3. Гарантування доставки товарів, що перебувають під митним контролем. Відповідно до ст. 161 МК України до товарів, що перебувають під митним контролем і переміщуються транзитом, може застосовуватись один із таких заходів гарантування доставки цих товарів до митного органу призначення: надання власником (уповноваженою ним особою) гарантій митним органам; охорона та супроводження товарів митними органами; перевезення товарів митним перевізником; перевезення на умовах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 р.; перевезення на умовах Конвенції про тимчасове ввезення із застосуванням книжки АТА.

Ці заходи значно впливають на запобігання ПМП. Охорона та супровід товарів, а також їх перевезення митним перевізником практично виключають можливість порушення зобов'язання про транзит (ст. 349 МК України), встановленого маршруту переміщення товарів (ст. 350 МК України), недоставляння до митного органу товарів, транспортних засобів, документів (ст. 332 МК України), неправомірних операцій з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміні їх стану, користування та розпорядження ними (ст. 336 МК України).

Фінансові гарантії роблять ПМП не вигідними, адже сума належних митних платежів усе одно фактично буде сплаченою, наприклад із застосуванням застави в розмірі суми необхідних платежів. Згідно з установленим порядком [10] вона повертається громадянину (уповноваженій особі) за умови виконання наданого ним митному органу зобов'язання, тобто у разі доставлення товарів у митний орган призначення. Контроль за виконанням громадянами таких зобов'язань здійснює відповідний оперативний підрозділ митниці відправлення.

Перевезення із застосуванням книжки МДП і книжки АТА більше спрямовані на спрощення митних процедур та створення додаткової можливості висування претензії щодо сплати обов'язкових платежів і зборів за недоставку товару до гарантійного об'єднання, ніж на запобігання ПМП. Хоча належний контроль за виконанням зобов'язань і порядок видання книжок можуть мати деякий превентивний вплив.

4. Міжнародне співробітництво в галузі митної справи. Митні органи України разом із митними органами суміжних держав можуть проводити спільні заходи, спрямовані на запобігання, виявлення і припинення ПМП. Відповідно до ч. 1 ст. 38 МК України: “з метою вирішення невідкладних питань щодо пропуску товарів і транспортних засобів, виявлення та припинення контрабанди та порушення митних правил, забезпечення законності і правопорядку у пунктах пропуску через митний кордон України керівнику регіональної митниці, керівнику митниці та їх заступникам надається право проведення робочих зустрічей з представниками митного органу суміжної іноземної держави” [7]. У цій нормі не йдеться про зустрічі щодо запобігання ПМП. Однак вирішення невідкладних питань з виявлення ПМП має і профілактичне значення, оскільки в результаті можна встановити й усунути причини порушення порядку переміщення товарів/транспортних засобів через митний кордон. Беззаперечна необхідність актуалізувати співпрацю між митними органами України та суміжних держав щодо обміну попередньою інформацією про осіб, транспортні засоби і вантажі, які перетинають митний кордон; слід періодично проводити порівняльний аналіз даних митної статистики України та суміжних держав [11].

5. Ліцензування та надання дозволів. У п. 8 Порядку відкриття і ліквідації магазинів безмитної торгівлі зазначено: “Подані документи Держмитслужба разом з Держкомкордоном розглядають ... . Якщо документи відповідають вимогам митного режиму та перетинання державного кордону, видається дозвіл на відкриття магазину безмитної торгівлі, який підписується Головою Держмитслужби та Головою Держкомкордону” [12]. Митне законодавство передбачає певні вимоги до відповідних суб'єктів чи об'єктів під час здійснення також інших ліцензійно-дозвільних процедур для отримання: ліцензії на право відкриття й експлуатації митного ліцензійного складу; ліцензії на провадження посередницької діяльності митного брокера; свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення вантажів під митними печатками і пломбами; допуску перевізників-резидентів до перевезення на умовах Конвенції МДП; дозволу на подання періодичної митної декларації; дозволу на використання приміщення, резервуара, майданчика як складу тимчасового зберігання тощо.

Необхідні умови для отримання цих легалізаційних документів існують саме для профілактики можливих ПМП; вони призначені так організувати діяльність учасників правовідносин у галузі митної справи, щоб максимально зменшити можливість порушення митного законодавства. Адже передбачені у розд. 2 Положення про відкриття й експлуатацію митних ліцензійних складів [13] вимоги до приміщення, матеріально-технічного обладнання та організації роботи спрямовані на те, щоб забезпечити належне

функціонування складів і запобігти порушенням, зазначеним у ст. 346 МК України. Для унеможливлення переміщення товарів через митний кордон з приховуванням від митного контролю (ст. 352 МК України) в п. 5.1 Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП [14] установлено, що допускаються до перевезень товарів під митними печатками і пломбами на умовах Конвенції МДП ті транспортні засоби, в яких немає потаємних місць для приховування товарів.

6. Відвідування підконтрольних суб'єктів, їх перевірка та отримання необхідних документів. Ці повноваження пов'язані з ліцензійно-дозвільними. Вони спрямовані на забезпечення дотримання відповідними підприємствами умов діяльності. Згідно з п. 7.3 Положення про відкриття й експлуатацію митних ліцензійних складів: "митний орган має право проводити у будь-який час інвентаризацію товарів, які зберігаються на складі". У ст. 61 МК України міститься положення про огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де перебувають або можуть перебувати товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою законом покладено на митні органи. Цей огляд може здійснюватися з метою: перевірки законності ввезення на митну територію товарів, відповідності їх фактичній кількості відомостям, заявленим у митній декларації; перевірки дотримання правил провадження тієї чи іншої діяльності.

Зрозуміло, що вищенаведені повноваження мають профілактичне значення. При цьому митне законодавство передбачає й інші види огляду: товарів і транспортних засобів, ручної поклажі та багажу, перегляд, особистий огляд.

В адміністративному праві звертається увага на такі запобіжні заходи, як різні види огляду та перевірка документів (зокрема, особистих), речей, вантажу, транспорту й ін. Виходячи з цього, можемо виділити митний огляд і перевірку необхідних документів і відомостей як окремі напрями діяльності із запобігання ПМП, а вони згідно зі ст. 41 МК України є складовими митного контролю. Як бачимо, коло дій, що мають профілактичне значення, доволі широке. Це не дивно, оскільки належне здійснення всіх частин митної справи можна розглядати як основну передумову недопущення ПМП. Тому, крім визначених нами, можливе дослідження й інших сфер повноважень у цій галузі.

На відміну від усунення причин та умов злочинності профілактики ПМП на індивідуальному рівні немає. Індивідуальна профілактика охоплює діяльність щодо конкретних осіб, поведінка яких уже вступала в конфлікт з правовими нормами. Митні органи не проводять роботи із більшістю осіб, що вже вчиняли ПМП, на кшталт адміністративного нагляду. Це обґрунтовано, оскільки суспільна небезпечність цих правопорушників значно менша, ніж злочинців.

До запобігання ПМП ми зараховуємо заходи, спрямовані на усунення причин та умов конкретного ПМП, унеможливлення повторного використання засобів та шляхів його вчинення, встановлення всіх причетних осіб. Хоча тут вже є порушення і винні будуть притягнуті до відповідальності, запобігання здійснюється щодо можливої подальшої протиправної діяльності. Це такі заходи.

1. Пропозиції щодо усунення причин та умов, які сприяли ПМП. Слід зазначити, що безпосередньо в МК України не передбачено ні можливості внесення таких пропозицій, ні необхідності самого встановлення причин порушення в ході провадження у справах про ПМП. Однак ст. 357 МК України твердить, що в частині, не врегульованій цим Кодексом, провадження здійснюється відповідно до законодавства про адміністративні правопорушення [7]. У ст. 245 КпАП зазначено: "завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: ... виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності"; а ст. 282 КпАП передбачає, що орган (посадова особа), який розглядає справу, вносить у відповідний орган, громадську організацію або посадовій особі пропозиції про вжиття заходів щодо усунення причин та умов, котрі сприяли вчиненню порушення [15]. Аналогічна норма стосовно ПМП міститься і в п. 8.14 Методичних рекомендацій щодо провадження у справах про порушення митних правил [16]. Позитивне встановлення обов'язку прийняття пропозицій до розгляду і повідомлення протягом місяця з дня їх надходження до митного органу про вжиті заходи. Таким чином може здійснюватися контроль щодо належного виконання. Пропозиції можуть вноситися не тільки у зв'язку з конкретними фактами правопорушень, а й за результатами узагальнення, проведеного митним органом. Тому такий захід можна розглядати і як профілактичний.

2. Переміщення товарів під негласним контролем. Ст. 318 МК України передбачає, що з метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до контрабандних операцій, а також для вилучення товарів, що переміщуються через митний кордон України, таке переміщення товарів може здійснюватися під контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів. Це один із закріплених гл. 55 МК України заходів запобігання контрабанді, поряд із контрольованими поставками. Однак контрольовані поставки здійснюються тільки стосовно наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, тому особливого запобіжного значення щодо ПМП не мають. Переміщення під негласним контролем стосується всіх видів контрабанди. Ураховуючи те, що "товарна" контрабанда і ПМП, передбачені ст. 351 і 352 МК України, відрізняються лише вартістю товару, переміщення під оперативним наглядом матиме превентивне значення для обох видів митних правопорушень.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження адміністративних повноважень митних органів у сфері запобігання порушенням митних правил установлено існування специфічних ознак даного різновиду

владних повноважень. Акцентовано увагу на тому, що запобігання ПМП має дві складові: профілактику та відвернення. Обґрунтовано позицію, що профілактика порушень митних правил може здійснюватися на різних рівнях: загальносоціальному, спеціальному, індивідуальному.

Література

1. Якимова С. В. Попередження чи запобігання: дискусійні питання понятійного апарату сучасної української кримінології [Електронний ресурс] / Якимова С. В. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/15120-2011-01-21-07-35-18.html>
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / Закалюк А. П. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
3. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навчальний посібник / Зелінський А. Ф. – Х. : Рубікон, 2000. – 240 с.
4. Ведерніков Ю. А. Адміністративне право України : навчальний посібник / Ю. А. Ведерніков, В. К. Шкарупа. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – Т. 1. Загальна частина. – 592 с.
6. Кримінологія : навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – К. : Паливода А. В., 2008. – 292 с.
7. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – Ст. 1444.
8. Про затвердження Технології прикордонного та митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України та Державної митної служби України від 11 червня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 62. – Ст. 2101.
9. Про дисциплінарний статут митної служби України : Закон України від 06 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 42. – Ст. 1841.
10. Порядок надання громадянами митному органу фінансової гарантії шляхом унесення грошової застави при тимчасовому ввезенні товарів на митну територію України та транспортних засобів з метою транзиту через територію України та її повернення : наказ Державної митної служби України від 18 серпня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 81. – Ст. 2746.
11. Базярук І. Міжнародне співробітництво як один із невід'ємних напрямків боротьби із контрабандою / І. Базярук // Митна справа. – 2010. – № 2. – С. 81.
12. Про затвердження порядку відкриття і ліквідації магазинів безмитної торгівлі та Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 30. – Ст. 80.
13. Положення про відкриття та експлуатацію митних ліцензійних складів : наказ Державної митної служби України від 31 грудня 1996 р. // Офіційний вісник України. – 1997. – № 4.
14. Порядок реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП : наказ Державної митної служби України від 5 березня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 12. – Т. 1. – Ст. 787.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
16. Методичні рекомендації щодо провадження в справах про порушення митних правил : наказ Державної митної служби України від 30 грудня 2004 р. // Митна газета. – 2005. – № 3.